

scheepvaart lag vrijwel stil (in de haven van Rotterdam, waar in '39 meer dan 10 000 zeeschepen waren binnengelopen, kwamen er in '43 welgeteld 457 aan), in de internationale handel ging vrijwel niets meer om. De industriële productie was in de lente van '44 door het tekort aan buitenlandse grond- en hulpstoffen tot de helft van het vooroorlogse peil gedaald en wat nog werd geproduceerd, was in de eerste plaats voor Duitsland bestemd, vooral voor de *Wehrmacht*; daar waren ook militaire goederen onder die op last van de *Rüstungs-Inspektion* in productie waren genomen.¹ Nederland behield daarentegen het veruit grootste deel van de gedolven steenkool, maar de productie daarvan was niet groot genoeg voor de behoeften; een van de gevolgen daarvan was dat de openbare

¹ In '40, kort na de capitulatie, hadden Hirschfeld en een aantal topfiguren uit de metaalnijverheid vergeefs bezwaar gemaakt tegen de productie van oorlogstuig ten behoeve van de vijand. In augustus '44 kwam het op een bepaalde sector tot een vorm van verzet die ditmaal door de omstandigheden succes had.

Vermoedelijk als gevolg van Geallieerde bombardementen op de Duitse chemische industrie dreigde in Duitsland in het midden van die maand een tekort aan ammoniak en ammoniak-derivaten – producten die nodig waren voor de vervaardiging van bommen en granaten. Fiebig eiste toen dat de twee Nederlandse bedrijven die nog stikstofmeststoffen produceerden voor de Nederlandse land- en tuinbouw: het Stikstofbindingsbedrijf van de Staatsmijnen te Lutterade en de Mekog te Velsen, hun productie onmiddellijk volledig zouden omschakelen op ammoniak en ammoniak-derivaten. De directie van de Staatsmijnen en aanvankelijk ook die van de veel kleinere Mekog (meer dan 90% van de kunstmeststoffen werd in Lutterade geproduceerd) weigerden medewerking. Hirschfeld schaarde zich achter die weigering en verzocht Seyss-Inquart om een onderhoud; deze verwees hem naar Fiebig die met de scherpste represailles ging dreigen: er zouden bij voortgezette weigering (de twee Nederlandse bedrijven zouden voldoende producten kunnen leveren om er per dag ruim 1 000 ton aan bommen en granaten mee te vervaardigen) strafmaatregelen genomen worden tegen de directies, de ingenieurs en de arbeiders, zelfs zou een deel van de bevolking van Zuid-Limburg gedeporteerd worden.

De Mekog lag in een gebied waar Duitse militairen het militaire standrecht konden toepassen en gegeven dat feit, schikte de directie van het Velsense bedrijf zich in de Duitse eis, maar bij het zoveel grotere bedrijf te Lutterade kwam van de omschakeling van de productie niets terecht. De president-directeur van de Staatsmijnen, dr. ir. D. P. Ross van Lennep, dook onder met medeweten van Hirschfeld (en van de *Referent für Chemie* bij de *Rüstungs-Inspektion*) en hetzelfde deden de belangrijkste ingenieurs en technici van het Stikstofbindingsbedrijf, allen met hun gezinnen. Een door Fiebig uit Duitsland aangetrokken ingenieur kon de productie van de voor de Duitse explosieven benodigde chemicaliën niet op gang brengen; op 1 september werd vervolgens de grote gashouder van de cokesfabriek van de Staatsmijn Maurits door de *RAF* (Londen was over het gebeurde ingelicht) in brand geschoten waarna het Stikstofbindingsbedrijf dat met gas uit die Staatsmijn werkte, de productie moest staken.